

UOT 339.8:004.2

ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN EDİLMƏSİ DÖVLƏTİN STRATEJİ VƏZİFƏSİ KİMİ

S.O.Babayeva

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

Açar sözlər: *ərzaq təhlükəsizliyi, əhalinin həyat keyfiyyəti, FAO, qida təhlükəsizliyi, istehlak səbəti, dövlət proqramları, aqrar-sənaye kompleksi*

Ərzaq təhlükəsizliyi hər bir ölkənin iqtisadi inkişafının əsas məqsədlərindən biridir. Bu sahədə beynəlxalq təşkilatların əsas fəaliyyəti dünyada ərzaq ehtiyatlarının miqdarını təhlil etmək və onların həcmələrini proqnozlaşdırmaqdır. Əldə edilmiş nəticələrə əsasən dünya ictimaiyyətinin hərəkət planı və ayrı-ayrı ölkələr üçün tövsiyələr formalaşmışdır. Dünya ərzaq təhlükəsizliyinin mahiyyəti dünya əhalisinin fəal və sağlam həyatı üçün istənilən vaxt ərzaq resurslarından istifadə imkanını təmin etməkdir. Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi onun iqtisadi və milli təhlükəsizliyinin ayrılmaz hissəsidir. Əhalinin ərzaq məhsulları ilə təmin edilməsi dövlət üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən və həlli vacib olan sosial-iqtisadi problemlərdən biridir. Qeyd etmək lazımdır ki, ərzaq təhlükəsizliyi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biridir. Belə ki, bu problemin həlli milli, iqtisadi, sosial, demografik və ekoloji faktorların geniş spektrini əhatə edir. Buna görə də dövlət səviyyəsində sosial-iqtisadi sistem ərzaq təhlükəsizliyi ilə sıx əlaqədardır. Məhz bu baxımdan ərzaq təhlükəsizliyinin təmini daxili resursların mobilizə edilməsinə əsaslanmışdır.

Ərzaq təhlükəsizliyi dövlətin milli təhlükəsizliyinin ən mühüm komponentidir. Ölkənin ərzaq ehtiyaclarını kifayət qədər təmin etmək dövlət tərəfindən tənzimlənir. Əhalinin sağlamlığının qorunması və inkişaf etdirilməsi üçün, milli dəyərləri nəzərə alaraq, bölgələr üzrə çox istiqamətli dövlət siyasəti həyata keçirilir. Ərzaq müstəqilliyi ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi üçün vacib şərtidir. Əhalinin ərzaq tələbatının əsas hissəsi aqrar-sənaye kompleksi hesabına təmin edilir [1...5].

Ərzaq təhlükəsizliyinin əsasları sosial-iqtisadi amillərdir, bunlar arasında:

- əhalinin həyat keyfiyyəti;
- məhsulların minimal keyfiyyətə nəzarət edilməsi;
- təbii ətraf mühit amillərindən asılılıq;
- proteksionizm.

Ərzaq təhlükəsizliyinin səviyyəsi qiymətləndirmə göstəriciləri sistemi vasitəsilə müəyyən edilir ki, bu da aşağıdakılardan ibarətdir:

- ərzağın fiziki əlçatanlığı, yəni ehtiyatda olan ölkədə ərzaq mövcudluğu;

- istehlak səbətinə əsaslanan ərzaqların iqtisadi əlverişli olması;

- istehsalın təhlükəsizliyi, yəni dövlət standartlarının normalarına uyğun olaraq istehsal olunmayan qida məhsullarının paylanması, dəyişdirilməsi və istehlakının qarşısının alınması [2].

Hər bir dövlət öz vətəndaşlarının sağlamlığı üçün təhlükəsiz qida əldə etmək və aclıqdan azad olmaq hüququnu təmin etməyə borcludur. Ərzaq təhlükəsizliyi problemi kəskin xarakter aldıqdan sonra bu məsələ bütün dünyada o cümlədən də Azərbaycanda ən ciddi problemlərdən birinə çevrildi. Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyi məsələsi ilə məşğul olma prosesi daha əvvəldən başlamışdı. Ərzaq təhlükəsizliyi milli ərzaq sisteminin istehsalı genişləndirilməsi rejimində inkişafını nəzərdə tutur. Yəni məhsul istehsalının heç bir hava şəraiti, mövsümi dəyişiklikdən asılı olmadan edilməsi, ərzaq məhsullarının ixracdan asılı olmaması və s. ən başlıca şərtlərdən biridir. Buna görə də Azərbaycan hökuməti əhalinin ərzaqla etibarlı təminatına dair bir çox sahədə tədbirlər və ərzaq təhlükəsizliyinin birbaşa asılı olduğu aqrar sahənin inkişafına yönələn irimiqyaslı dövlət proqramları həyata keçirmişdir. 2001-ci ildə "Azərbaycan Respublikasının Ərzaq Təhlükəsizliyi proqramı" qəbul edildi və bu proqram 10 illik müddəti əhatə edirdi. Bu proqram çərçivəsində görülmüş işlər nəticəsində kənd təsərrüfatında və ərzaq məhsulları istehsalında xeyli artım olmuşdur. Ümumiyyətlə ərzaq məhsulları – kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı ilə yeyinti sənayesinin vəhdət halında qovuşmasının nəticəsində formalaşır. İnsanların ərzaqla təmin edilməsi isə kənd təsərrüfatının inkişafından daha çox asılıdır. Çünki insanların ərzağa olan tələbatlarının yerli istehsal hesabına ödənilməsi üçün kənd təsərrüfatı lazımı dərəcədə inkişaf etdirilməlidir. Ölkəmizdə ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı özümüzü təmin etmə səviyyəsinə görə: mal əti - 87 faiz, qoyun əti - 97 faiz, quş əti - 98 faiz, yumurta - 100 faiz, süd və süd məhsulları - 76 faiz, taxıl - 60 faiz, üzüm - 98 faiz, kartof - 90 faiz, bostan məhsulları - 100 faiz, meyvə və giləmeyvə - 120 faiz, tərəvəz - 103 faiz, duz-87 faiz, şəkər və şəkərdən hazırlanan məhsullar-170 faiz təşkil edir. Ancaq burada nəzərə alınmalıdır ki, şəkər tozunun istehsalının maye dəyərində 64 faiz xam şəkər idxal olunur, 36 faiz

dəyər Azərbaycanda formalaşır. Bitki yağları və marqarin - 77 faiz, kərə yağı - 52 faiz, makaron məmulatları - 58 faizdir. Özünü təminatme səviyyəsinin 100 faizə çatdırılması, kənd təsərrüfatında müasir texnika və texnologiyanın tətbiqi, toxum fondunun yaradılması, istifadəsiz qalmış əkinə yaralı torpaqların tələyin həll olunması, habelə torpaqların elektron uçotunun həyata keçirilməsi və s. dövlətin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biridir. Son illər ölkəmizdə yaradılan Aqroparklar ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı üçün mühüm amildir. Aqroparklar ilk növbədə, kənd təsərrüfatı istehsalının qeyri-kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri ilə vahid istehsal məkanında birləşməsinə zəmin yaradır. İstehsal, emal, marketinq, menecment sisteminin zəncirvari quruluşu, müasir texnika, kommunikasiya texnologiyalarının səmərəli tətbiqi, məsrəflərin minimuma endirilməsi, ətraf mühitin qorunması, su və torpaq resurslarından səmərəli istifadə bir daha onu sübut etdi ki, ölkədə aqrar sektorun keyfiyyətə yeni və daha sivil siması qurulur. Azərbaycan Prezidentinin təşəbbüsü və dəstəyi ilə həyata vəsiqə alan aqroparklar ölkə iqtisadiyyatında ən səmərəli iqtisadi model kimi təsdiqini tapıb. Artıq neçə ildir soyuducular və taxıl anbarları, logistika ilə bağlı digər məsələlər ölkəmizdə uğurla həll edilir. Bu problemin həlli ilk növbədə yoxsulluğun azaldılması, ərzaq təminatının səmərəsinin və ərzaq məhsullarından istifadə səviyyəsinin artırılması ilə bağlıdır. Ərzaq təhlükəsizliyi həm də ölkənin müstəqil siyasət yürütməsi və söz sahibi kimi öz hüquqlarını tələb etməsi, hər hansı problemin həllində vahid mövqe sərgiləməsi deməkdir [2...4].

Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün ölkədə sürətli iqtisadi inkişafın başlaması və yoxsulluq səviyyəsinin aşağı salınması lazımdır. Kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun əsas istiqamətlərindən biri idi. Artıq əhalinin əsas ərzaq məhsulları ilə tələbatının yerli istehsal hesabına ödənilməsi və bunun üçün də kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi başlıca məqsədlərdən biridir. Bu problemin həlli ilk növbədə yoxsulluğun azaldılması, ərzaq təminatının və ərzaq məhsullarından istifadənin səmərəsinin artırılması ilə bağlıdır. Kənd təsərrüfatının inkişafına yönəlmiş Dövlət Proqramlarının icrası, fermerlərə güzəştli kreditlərin və əvəzsiz yardımların-subsidiyaların ayrılması, kənd təsərrüfatı texnikası parkının yenilənməsi, kənd təsərrüfatı məhsullarını saxlamaq üçün regionlarda soyuducu-anbar komplekslərinin tikintisi, məhsuldar toxum növlərinin və cins mal-qaranın alınması və s. nəticəsi olaraq əhalinin ərzaq məhsulları ilə yerli istehsal hesabına təminatı yaxşılaşmağa başladı. Əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair xüsusi Dövlət Proqramı vardır ki, bu proqram 2008-2015-ci illəri əhatə edir. Həmin Döv-

lət Proqramı Azərbaycanda aqrar sektorun inkişafı və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması baxımından mühüm sənəd hesab olunur. Ötən əsrin 90-cı illərinin sonlarından başlayaraq bu məsələ ilə bağlı müzakirələrə qoşulan Azərbaycan BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) ərzaq təhlükəsizliyinə yönəlmiş təşəbbüslərinə fəal dəstək verirdi. FAO dünyanın 194 üzv dövləti ilə 130-dan çox ölkədə fəaliyyət göstərir. Məqsəd, hər kəs üçün qida təhlükəsizliyinə nail olmaq və insanların sağlam, keyfiyyətli, sağlam həyat tərzini aparmaq üçün kifayət qədər yüksək keyfiyyətli qida məhsullarına müntəzəm olaraq çıxışı təmin etməkdir. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün strateji məhsullar sırasında əsas yeri taxıl tutur. Bu baxımdan iri taxılçılıq təsərrüfatlarının yaradılması istər ölkəmizin özünü təminatına, istərsə də xaricdən idxala yönələn maliyyə sərfiyyatının azalmasına xidmət edir. Belə təsərrüfatların yaradılması hər hektar sahədən bol məhsuldarlıq əldə etməklə yanaşı, yüksək reproduksiya toxumlarının artırılmasını şərtləndirir. Dövlətin əsas siyasəti idxaldan asılılığı minimuma endirmək, ərzaq bolluğu yaradıb ixrac potensialına münbit şərait yaratmaqdır [2,3].

Son illər Azərbaycanda heyvandarlığın inkişafı istiqamətində də işlər sürətlənməkdədir. Xaricdən cins mal-qaranın alınması, müasir üslublu komplekslərin yaradılması, süni mayalanma yolu ilə alınan hər buzova görə dövlət tərəfindən verilən 100 manat həcmində subsidiya, eləcə də süd zavodlarının açılışı əhalinin süd və süd məhsulları ilə təminatında mühüm rol oynayıb. Kərə yağı və pendir ilə təminatda yaranan problem də yaxın illərdə aradan qaldırılacaq. Ərzaq təhlükəsizliyində ot və quş əti istehsalı da mühüm yer tutur. Artıq bu sahədə ixrac üçün əlverişli şərait yaranıb. Son iki ildə quş ətinin ixracı artıb. Bu da ölkəmizin adıçəkilən sahələr üzrə özünü 100 faiz təmin etməyə yaxınlaşmasıdır. Yeni fermalar, aqroparklar, quş fabrikləri, süd zavodları açıldıqdan sonra təminat 100 faizi keçəcək. Nəticədə əlavə bazarlar axtarılacaq. Bu istiqamətdə heyvandarlığın inkişafı üzrə dövlət proqramının hazırlanaraq qəbul edilməsi gözlənilir. Azərbaycan bu il dövlət xətti ilə xaricdən daha 10 min baş cins mal-qara alacaq, Göygöl rayonunda açılmış Süni Mayalanma Mərkəzinin fəaliyyəti nəticəsində mal-qaranın cins tərkibi daxili imkanlar hesabına yaxşılaşdırılacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkədə həyata keçirilən institusional islahatların tərkib hissəsi kimi Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi istiqamətində mühüm addım atılıb. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanına əsasən "Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi haqqında Əsasnamə" təsdiq edilib. Agentliyin fəaliyyətə başla-

ması bu sahədə idarəetmənin səmərəliliyini və optimallığını təmin edəcək, pərakəndəliyi və təkrarlanmaları aradan qaldıracaq. Qida təhlükəsizliyi ilə bağlı vahid idarəetmənin tətbiqi resurslara qənaət edilməsinə, istehlakçı maraqlarının qorunmasına, ixrac və idxal proseslərində sənədləşmənin asanlaşmasına, xarici ölkələrə ixrac edilən qida məhsullarının qida təhlükəsizliyi sertifikatı ilə təmin edilməsinə, idxal olunan qida məhsullarının təhlükəsizliyinin

təmin edilməsinə, sahibkarlıq subyektlərində yoxlamaların azaldılmasına və şəffaflaşdırılmasına, genetik modifikasiya olunmuş qida məhsullarının ölkəyə idxalına nəzərətin gücləndirilməsinə səbəb olacaq.

Ümumiyyətlə, ərzaq təhlükəsizliyi insanların istənilən vaxt aktiv və sağlam həyat tərzi sürməsinə yönələn böyük proqramdır. Belə təhlükəsizliyin əsas elementi ölkənin milli ərzaq sisteminin iqtisadi baxımından müstəqilliyidir [2].

ƏDƏBİYYAT

1. Salahov S.V. Aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsi problemləri. Bakı: 2004
2. Abbasov A.F. Milli ərzaq təhlükəsizliyi. Bakı: 2008
3. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2009-2013-cü illər): Tammətənlı elektron nəş., Bakı: 2010, 354 s.
4. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2014-2018-ci illər): Tammətənlı elektron nəş., Bakı: 2014, 188s.
5. Nuriyev Ə.X. "Regional siyasət və idarəetmənin əsasları" Bakı: "Elm", 2007, s.510

Food security as a strategic task of the Republic of Azerbaijan

S.O. Babayeva

Azerbaijan State Agrarian University

SUMMARY

Key words: *food safety, the quality of life of the population, FAO, food security, consumer basket, state programs, agro-industrial complex*

The essence of the world food security is to provide the world's population with access to food resources at any time for an active and healthy life. The problem of food security has already become one of the major problems in Azerbaijan. In order to protect and develop the health of the population, the state realizes a multidimensional policy. For the solution of the problem of food security, it is important to reduce poverty and increase the productivity of food and food products. For this reason, the need for people to meet their food needs at the expense of domestic production, the need for agriculture to provide food abundance in the country. As a result of the measures aimed at strengthening food security in the country, rapidly increasing the production of agricultural products. The main objective of the state policy in this regard is to minimize dependence on imports, to create abundance of food and to create favorable conditions for export potential.

**Продовольственная безопасность как стратегическая задача
Азербайджанской Республики**

*С.О.Бабайева
Азербайджанский государственный аграрный университет*

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: *продовольственная безопасность, качество жизни населения, ФАО, потребительская корзина, государственные программы, АПК.*

Сущность мировой продовольственной безопасности заключается в предоставлении населению мира доступа к продовольственным ресурсам в любое время для активной и здоровой жизни. Проблема продовольственной безопасности также стала одной из основных проблем в Азербайджане. В целях защиты и развития здоровья населения государство проводит многоплановую политику. Для решения проблемы продовольственной безопасности, прежде всего, важно снизить уровень бедности, повысить производительность продуктов питания и эффективности их использование. В стране необходимо развивать сельское хозяйство, для обеспечения потребностей населения за счет внутреннего производства. В результате принятых мер, направленных на укрепление продовольственной безопасности в стране, резко увеличивается производство сельскохозяйственной продукции. Основной целью государственной политики в этом отношении является минимизация зависимости от импорта, создание изобилия продуктов питания и создание благоприятных условий для экспортного потенциала.